

Mirosława Szajna

UDZIAŁ LEKARZY W TWORZENIU BIBLIOTEK W ŁODZI KAPITALISTYCZNEJ

Dla Łodzi lata siedemdziesiąte XIX wieku były okresem przełomowym. W życiu miasta nastąpiły poważne zmiany. Łódź rozrastała się poza granice zakreślone dawnymi planami. Rękodzielnicza osada przekształcała się w przemysłowe miasto. Pojawiły się nowe gałęzie przemysłu, rozwijał się handel. Nastąpiły poważne zmiany w komunikacji, uruchomione bowiem zostało połączenie kolejowe do Koluszek. Zmieniał się stopniowo charakter miasta. Łódź nabierała cech wielkomiejskich.

Życie oświatowe i kulturalne rozwijało się w Łodzi słabo. Przewaga przybywającej i osiedlającej się w mieście ludności narodowościowo obcej: Niemców, Rosjan, Żydów oraz wrogli stosunek władz carskich do Polaków stwarzały nieprzychylną atmosferę dla polskiej działalności oświatowej, kulturalnej. Ogólnemu rozwojowi Łodzi nie odpowiadał wzrost wykształcenia jej mieszkańców. Wśród 40-tysięcznej ludności było w 1865 r. 75 procent analfabetów¹. Jednak i w tym zakresie następowały stopniowe zmiany.

Zainteresowanie książką w Łodzi wzrosło znacznie na przełomie ubiegłego stulecia. Powstawały pierwsze drukarnie i księgarnie. Zaczęła wychodzić pierwsza łódzka gazeta "Lodzer Zeitung". Księgarnie zajmowały się także wypożyczaniem książek. Wśród nich wyróżniała się księgarnia i drukarnia Ludwika Fiszera, działająca od 1903 r., przy której znajdowała się zaopatrzona doskonale w nowości "Czytelnia Ruska, Polska, Niemiecka, Francuska i Angielska". Księgarnie i wypożyczalnie z grubsza zaspokajały zapotrzebowanie inteligencji łódzkiej na książkę². Stefan Gorski w swej książce "Łódź Spółczesna" "Obrazki i szkice publicystyczne", wydanej w Łodzi w 1904 r., pisze, iż w mieście brakowało placówek naukowych, księgozbioru publicznego, jedynie księgarnie pośred-

niczyły w prenumerowaniu czasopism, sprzedaży podręczników szkolnych, starały się o posiadanie nowości, zwłaszcza powieści.

W takiej sytuacji grono społeczników z inteligencji łódzkiej, a wśród nich ważne miejsce zajmowali lekarze, zaczęło, początkowo w swych środowiskach, organizować księgozbiory. W literaturze poświęconej historii szpitali łódzkich znajdują się wiadomości o istnieniu takich kolekcji. Przedstawiając dzieje szpitala dla umysłowo i nerwowo chorych "Kochanówka" pod Łodzią, dr Antoni Mikulski³ /dyrektor szpitala/ stwierdza: "...tam, gdzie brakło uniwersytetów i klinik - szpitale służyć musiały za placówki naukowe"⁴.

Historia powstania "Kochanówki" sięga końca XIX wieku, kiedy to przytułek dla obłąkanych w Łodzi postanowiono przenieść do położonej 8 kilometrów za miastem miejscowości letniskowej pana Kochańskiego⁵. Od 1899 r. zaczęto przystosowywać stare pomieszczenia i budować nowe. Szpital otrzymał nazwę "Kochanówka". Dopiero w 1912 r. oddano budynek gospodarczy, w którym to, na pierwszym piętrze o 6 obszernych pokojach, umieszczono laboratorium i bibliotekę, będącą jednocześnie salą konferencyjną. Pracujący w szpitalu lekarze: dr Jan Mazurkiewicz⁶ oraz założyciel i pierwszy dyrektor dr Karol Jonscher⁷ zdawali sobie doskonale sprawę, że szpital spełni swoje zadanie, jeśli zadba o wysoki poziom naukowy. Odpowiednio zorganizowany warsztat pracy jest niezbędny. "Laboratorium i narzędzia naukowe ułatwiają "produkcję", zaś biblioteka i czasopisma pozwalają lekarzowi na przyswajanie sobie i zapoznawanie się z wynikami prac innych autorów"⁸. Do biblioteki sprowadzano książki i czasopisma często własnym kosztem lekarzy, brak bowiem funduszków szpitala ograniczał możliwość zakupów. Część książek pochodziła z darów. Stopniowo księgozbiór powiększał się. W 1909 r. liczył 397 tytułów, a w rok później już 637 tytułów. Do użytku lekarzy prenumerowano czasopisma fachowe, zarówno krajowe, jak i obce: niemieckie, rosyjskie, francuskie, angielskie, a nawet włoskie. Zawierucha wojenna nie oszczędziła "Kochanówki". Stacjonujący na jej terenie żołnierze nie uszanowali biblioteki. Książkami i czasopismami rozpalali w piecach. Podczas bombardowania została zniszczona część budynku gospodarczego. Znajdujące się tam pracownie i biblioteka zostały zasypane gruzami. Po zakończeniu działań wojennych dr Antoni Mikulski starał się doprowadzić do dawnego stanu zniszczone i zdekomple-

towane pracownie. Z gruzów wydobywał ocalałe książki i czasopisma. Zniszczenie księgozbioru, liczącego przed wojną 800 tomów dzieł, przeważnie o treści psychiatrycznej i neurologicznej, a także czasopism, było stratą niepowetowaną.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego zajęto się przede wszystkim rozbudową szpitala. Umieszczona na pierwszym piętrze budynku gospodarczego biblioteka posiadała czytelnię lekarską służącą równocześnie za salę konferencyjną. Dr Eufemiusz Herman w swych wspomnieniach pisze, że dr Antoni Mikulski z wielką troską opiekował się biblioteką. Wiele czasu spędził w jej sali czytelnianej. W 1939 r. biblioteka naukowa "Kochanówki" liczyła przeszło 4 tysiące tomów. W okresie okupacji księgozbiór oraz archiwum akt zostały zniszczone i spalone⁹.

Dr Karol Jonscher, który zasłużył się przy powstaniu zakładu dla umysłowo i nerwowo chorych "Kochanówka", w 1902 r., po śmierci syna, powziął myśl założenia szpitala dla dzieci. Materialnie poparli go Emilowie Gayerowie. W tym samym czasie Edward i Matylda Herbztwie, po śmierci swej córki Anny Marii, dla uczczenia jej pamięci postanowili poprzeć tę inicjatywę, ofiarowując na ten cel 200 tysięcy rubli. Szpital im. Anny Marii dla dzieci otwarty został w 1905 r.¹⁰ Naczelni lekarze czuwali, aby praca w szpitalu stała na wysokim poziomie pod względem leczniczym i naukowym. Odpowiednią literaturę można było znaleźć w bibliotece szpitalnej. Początkowo księgozbiór był skromny. Biblioteka znajdowała się na parterze, mieściła trzy wielkie szafy i półki na czasopisma. W sali tej odbywały się również zebrania Towarzystwa Pediatrycznego. Od 1928 r. w działalności naukowej i kulturalnej pomagał księgozbiór trzech bibliotek szpitalnych.

Pierwszą była biblioteka naukowa, przeznaczona dla lekarzy, gromadzona początkowo przez dr Józefa Brudzińskiego /1905-1910/¹¹. Do opracowania tego księgozbioru zaangażowano bibliotekarkę, która przy fachowej pomocy lekarki, dr Henryki Frenklowej, skatalogowała książki według przepisów stosowanych w bibliotece publicznej. W styczniu 1930 r. biblioteka naukowa posiadała 963 tomy książek oprawnych, nie licząc broszur. Prenumerowano 31 pism medycznych, w tym 8 w języku polskim, 15 w niemieckim, 6 we francuskim, 1 pismo angielskie i 1 skandynawskie. Z księgozbioru tego mogli również korzystać lekarze spoza szpitala: nie wypożyczano jedynie podręczników, które były często potrzebne.

W 1927 r. lekarze szpitala, dla ukożenia pamięci tragicznie zmarłego syna dr Tadeusza Mogilnickiego¹², Władzia Mogilnickiego, ufundowali dla dzieci bibliotekę jego imienia. Książki, w liczbie 600 oprawnych egzemplarzy, zostały umieszczone w dużej szafie. Dzięki zakupom i darom księgozbiór w krótkim czasie podwoił się i liczył 1200 tomów. Biblioteką opiekowała się siostra Bronisława Sobańska. Przekazywała ona książki pielęgniarkom na oddziały, z wyjątkiem zakaźnego. Dzieci, które mogły swobodnie chodzić otrzymywały książki bezpośrednio. Lektury dla dzieci przekazywane również były do sanatorium szpitalnego, znajdującego się w Sokolnikach niedaleko Łodzi.

Z myślą o personelu szpitalnym w 1928 r. skompletowano następną szafę biblioteczną. Zakupiono nowe książki, a wśród nich znalazły się dzieła Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego, Reymonta, Prusa, Żeromskiego, Hugo i wiele innych. Z księgozbioru dla dzieci wycofano te książki, które nadawały się dla dorosłych. Biblioteką opiekowała się sekretarka, Gertruda Walhmanówna. Jeszcze w tym samym roku zebrano 400 tomów. Znajdujący się na terenie szpitala księgozbiór niewątpliwie spełniał rolę oświatową i kulturalną¹³.

25 kwietnia 1930 r. Łódź otrzymała nowoczesny, jak na tamte czasy, Szpital Ubezpieczalni Społecznej. Otwarcia dokonał prezydent Ignacy Mościcki. Wkrótce szpital otrzymał jego imię¹⁴. Nad pracami przy budowie szpitala czuwał dr Wincenty Tomaszewicz¹⁵. W swoich wspomnieniach doktor opisał historię powstania szpitala. Znajdują się tam również wiadomości o bibliotece szpitalnej, o książkach wypożyczanych chorym. Na poszczególnych oddziałach zorganizowano świetlice dla chorych chodzących. Mogli tam słuchać radia, czytać książki i czasopisma wypożyczone z biblioteki centralnej. Często podawano tam również posiłki. Nieco więcej doktor pisze o bibliotece fachowej, przeznaczonej wyłącznie dla lekarzy. Była ona urządzona w jednym dużym pokoju. Książki i czasopisma zostały umieszczone w szafach, a nowe numery pism były wyłożone na stole. Prenumerowano 26 tytułów czasopism w językach: polskim, francuskim, niemieckim i angielskim. Najtrudniej było o czasopisma rosyjskie. W 1939 r. biblioteka liczyła 5000 tomów. Księgozbiorem opiekował się wybrany lekarz. Ponieważ budżet szpitala był mały, lekarze przeznaczyli na utrzy-

manie biblioteki, zwłaszcza na prenumeratę czasopism, 1% swego zarobku¹⁶.

Gromadzone w szpitalach księgozbiory fachowe nie zaspokajały w pełni zapotrzebowania na literaturę medyczną. Ogromną pomocą służyła lekarzom biblioteka Łódzkiego Towarzystwa Lekarskiego. Księgozbiór biblioteki był gromadzony sukcesywnie, przez cały okres działalności Towarzystwa, prawie od chwili jego powstania w 1885 r. aż do 1939 r. Zagwarantowane to było w wydanej w 1886 r. Ustawie Towarzystwa Lekarzy m. Łodzi Gubernii Piotrkowskiej. Biblioteką opiekował się bibliotekarz, natomiast kolejność czytania książek i czasopism wyznaczał sam prezes. Do obowiązków bibliotekarza należało udzielanie informacji o stanie biblioteki i innych pomocy naukowych na zebraniach Towarzystwa¹⁷. Wiadomości o bibliotece były drukowane w wydawanym przez ITL "Czasopiśmie Lekarskim". Z książek mogli korzystać nie tylko lekarze z terenu Łodzi, jednak wiązało się to z uiszczeniem odpowiedniej kwoty jednorazowej lub rocznej naznaczonej przez Towarzystwo. Był to księgozbiór, na który składały się atlasy medyczne, encyklopedie oraz opracowania naukowe i popularnonaukowe z różnych dziedzin medycyny¹⁸.

Istniejące na terenie miasta czytelnie - wypożyczalnie, najczęściej organizowane przy księgarniach, nie zaspokajały w pełni potrzeb najliczniejszej części społeczeństwa Łodzi - robotników fabrycznych i rzemieślników. Z myślą o nich grono inteligencji, a wśród niej lekarze, rozpoczęło zabiegi wokół tworzenia organizacji oświatowo-kulturalnych. Po rewolucji 1905 r. polskie stowarzyszenia mogły rozwijać się swobodniej. W szpitalu fabrycznym Poznańskich pracował dr Mieczysław Kaufman¹⁹. Z jego inicjatywy w grudniu 1905 r. powstało Towarzystwo Krzewienia Oświaty. Władze carskie wyraziły zgodę na zalegalizowanie organizacji. Prezesem TKO do 1916 r. był właśnie dr Mieczysław Kaufman. Zorganizowana została Centralna Biblioteka Towarzystwa, o którą doktor szczególnie się troszczył. Staraniem TKO utworzono trzy wypożyczalnie zlokalizowane w różnych dzielnicach miasta. W 1909 r. powstała czwarta - przy ul. Piotrkowskiej 309, głównej ulicy miasta. Następna, piąta wypożyczalnia, dla której już wcześniej skompletowano literaturę, została otwarta w lutym 1916 r. Stan księgozbioru kształtował się następująco: w 1908 r. - 6511, w 1909 r. - ok. 8000, w 1910 r. - 8648,

w 1911 r. - 9778 w 1915 r. - ok. 15 000 tomów. Większość czytelników stanowiła młodzież i dzieci robotników, urzędników, rzemieślników i drobnych kupców. Między dorosłymi większość stanowiły kobiety. Dużym powodzeniem cieszyła się beletrystyka, najmniejszym - literatura z dziedziny nauk społecznych. Wypożyczalnie działały do 1937 r. Utrzymywane były ze składek członkowskich i miesięcznych opłat abonamentowych w wysokości 5 kopiejek, a od 1913 r. 10 kop. od czytelników dorosłych i 5 kop. od młodzieży. Po likwidacji TKO w 1937 r. księgozbiory przejęła Miejska Biblioteka Publiczna²⁰.

W 1908 r. powstał Oddział Łódzki Towarzystwa Kultury Polskiej. Na zebraniu organizacyjnym mówiono o konieczności założenia biblioteki, która powinna posiadać księgozbiór naukowy, będący warsztatem pracy dla miejscowych intelektualistów. Początkowo, 6 maja 1909 r., otwarto tylko czytelnię, dopiero 20 listopada uruchomiono też wypożyczalnię. Czytelnicy nie będący członkami Towarzystwa mogli wypożyczać książki do domu po wniesieniu odpowiedniej opłaty. Księgozbiór liczył 2500, egzemplarzy, prenumerowano 40 tytułów czasopism. Przy organizacji biblioteki pracował dr Seweryn Sterling²¹. W 1913 r. władze rosyjskie rozwiązały TKP. Przeszła też istnieć biblioteka. Księgozbiór przejęło Towarzystwo Oświaty "Wiedza"²².

W tym samym roku, z inicjatywy dr Stanisława Skalskiego i S. Łopatto, powstało Towarzystwo Biblioteki w Łodzi. Początkowo liczyło około 100 członków. Celem Towarzystwa było zorganizowanie sieci bibliotek dziecięcych. Nie wiadomo jednak, czy plany te zostały zrealizowane²³.

Z biegiem lat wzrastało zapotrzebowanie nie tylko na literaturę piękną i popularnonaukową, ale i naukową. Już w 1915 r. Zarząd Towarzystwa Krzewienia Oświaty z dr Mieczysławem Kaufmanem na czele podjął decyzję o utworzeniu wypożyczalni zasobnej w większą liczbę dzieł naukowych w różnych językach. Zwracał się do społeczeństwa Łodzi o pomoc finansową i składanie książek dla mającej powstać placówki, a księgarzy proszono o przesyłanie pod adresem Towarzystwa po jednym egzemplarzu każdego wydawnictwa. Jednak projekt utworzenia tej wypożyczalni nie został zrealizowany²⁴. Natomiast z myślą powołania takiej biblioteki wystąpili lekarze łódzcy: dr Mieczysław Kaufman, dr Seweryn Sterling, dr Antoni Tomaszewski²⁵. W marcu 1916 r. wy-

dano odezwę informacyjną o zamiarze powołania pod egidą TKO centralnej biblioteki naukowej. Odezwa była jednocześnie zaproszeniem na naradę, która miała się odbyć 23 marca. W sprawie organizacji biblioteki zwołano jeszcze 3 zebrania. 30 maja postanowiono utworzyć Bibliotekę Publiczną jako instytucję samoistną. Powołano do życia Towarzystwo Biblioteki Publicznej w Łodzi. Na zebraniu organizacyjnym dr Mieczysław Kaufman w imieniu TKO zrzekł się prowadzenia spraw biblioteki, przekazując je Towarzystwu. Wybrano Zarząd TBP, w którego skład weszli między innymi: dyrektor Leon Gajewicz, inżynier Oskar Gross, dr praw Michał Grynberg, adwokat Tadeusz Kamiński, dr med. Seweryn Sterling i dr med. Antoni Tomaszewski. Opracowano statut, który został zatwierdzony przez niemieckie prezydium policji 26 lipca 1916 r. Zgłoszony do potwierdzenia statut był podpisany między innymi przez doktorów Antoniego Tomaszewskiego, Mieczysława Kaufmana i Seweryna Sterlinga. Towarzystwo Krzewienia Oświaty ofiarowało nowo powstającej bibliotece ze swego liczącego ponad 15 000 tomów, księgozbioru 4000 tomów, które otrzymało jako duplikaty od Biblioteki Publicznej w Warszawie²⁶. Towarzystwo Biblioteki Publicznej, posiadające niewielkie zasoby finansowe, zwróciło się na łamach "Gazety Łódzkiej" z apelem do mieszkańców miasta o ofiarowywanie książek dla tworzącej się biblioteki. Apel był podpisany przez dr Mieczysława Kaufmana i dr Antoniego Tomaszewskiego. Z taką samą prośbą zwrócono się do wszystkich poważniejszych instytucji w kraju. Na apel ten zareagowało Łódzkie Towarzystwo Lekarskie, ofiarowując 100 rubli. Ponadto Księgarnia Gebethnera i Wolfa ofiarowała w pierwszym roku istnienia biblioteki 133 egzemplarze dzieł w 144 tomach. Kasa im. J. Mianowskiego - 188 dzieł w 243 tomach, Akademia Umiejętności - 80 dzieł w 110 tomach, zapewniając jednocześnie o nadsyłaniu wszystkich nowości wydawniczych, poczynwszy od 1917 r. Oprócz darów napływających od różnych instytucji, również osoby prywatne przekazywały bibliotece swe księgozbiory. Postanowiono gromadzić książki naukowe, przede wszystkim z zakresu nauk społecznych, oraz te pozycje, które mogły przyczynić się do rozwoju miasta. Na mocy decyzji General-Gubernatorstwa w Warszawie, wydanej około 29 listopada 1916 r. biblioteka otrzymała egzemplarz obowiązkowy. Zarządowi Towarzystwa Biblioteki Publicznej trzykrotnie przewodniczył dr Seweryn Sterling. Nadawał kierunek pracy stowarzyszeniu, potra-

fił zainteresować członków sprawami książki. W Księdze Pamiątkowej Miejskiej Biblioteki Publicznej, w artykule: "Próby i wysiłki społeczeństwa łódzkiego w kierunku utworzenia w Łodzi Biblioteki Publicznej" przedstawił krótką historię jej powstania. Umieścił tam charakterystyczny dwuwiersz, który ilustruje jego stosunek do sprawy oświaty:

"Niech ten co może, pochodnie roznieci,
Kogo na nie nie stać, niech kagankiem świeci"²⁷.

Pod koniec 1921 r. do Rady Miejskiej wpłynął wniosek od Towarzystwa Biblioteki Publicznej z propozycją rozwiązania stowarzyszenia i przejęcia biblioteki przez Gminę Miejską Łódź. Rada Miejska przyjęła wniosek i wydała ustawę określającą warunki przekazania biblioteki. Dr Seweryn Sterling, wraz z dr Antonim Tomaszewskim i dyrektorem biblioteki Janem Augustyniakiem, zostali upoważnieni rejentalnie do przeprowadzenia likwidacji TBP i sporządzenia aktu darowizny jego majątku na rzecz Gminy Miejskiej Łodzi. Natomiast Gmina miała prowadzić Instytucję Biblioteki Publicznej i od 1 stycznia 1922 r. ponosić koszty związane z jej utrzymaniem. Biblioteka weszła w skład agend Wydziału Oświaty i Kultury Magistratu m. Łodzi, na czele którego stał dr Stefan Kopciński²⁸.

Pod opieką nowej władzy i kierownictwem wyszkolonego zawodowo bibliotekarza biblioteka weszła w nowy okres życia. Księgozbiór rozrósł się: podczas gdy w 1922 r. liczył 20 715 vol., to w 1928 r. - już 30 845 vol. W ciągu 10 lat istnienia zarejestrowano 291 170 czytelników²⁹. Jesienią 1937 r. biblioteka obchodziła jubileusz swego istnienia. Posiadała już w tym czasie księgozbiór liczący około 52 tys. tomów³⁰. Ciągły zakup nowych książek, uzupełniany napływającymi darami, spowodował, że dotychczasowy lokal przy ul. Św. Andrzeja 14 był niewystarczający. Zachodziła więc potrzeba uzyskania nowego pomieszczenia. Przy poparciu Związku Przemysłu Włókienniczego w Polsce i Magistratu m. Łodzi doprowadzono do tego, że 14 maja 1938 r. wmurowano kamień węgielny pod przyszły gmach przy ul. Gdańskiej 102. Uprzednio rozpisano konkurs architektoniczny, który wygrał inż. arch. Jerzy Wierzbicki. Budowę nowego gmachu przerwała wojna. Władze niemieckie w 1939 r. zajęły bibliotekę. Czekwały na przybycie z Niemiec specjalnej komisji, która miała ocenić zawartość księgozbioru. Komisja ta z niewiadomych przyczyn nie przybyła. W ten sposób ocalała znaczna część zbiorów³¹.

Z losami biblioteki był związany wielki miłośnik książek i wszystkiego, co z książką jest związane Przeclaw Smolik, lekarz psychiatra³². Do Łodzi przyjechał w 1926 r. z Krakowa i rozpoczął współpracę z miejscową inteligencją. Wzorem Krakowa, razem z dyrektorem Biblioteki Publicznej Janem Augustyniakiem założył Towarzystwo Bibliofilów w Łodzi i został wybrany prezesem towarzystwa. Opracowano statut, w którym określono, jakie zadania stoją przed organizacją. Głównymi celami było: "Rozwijanie w społeczeństwie polskim zamiłowania do książki, poszanowania dla druków i opraw mających wartość zabytkową i artystyczną, rozwijanie i ułatwianie kolekcjonerstwa tego rodzaju druków i wiedzy o nich, rozwijanie smaku i wymagań estetycznych w dziedzinie książki współczesnej, inicjatywa i współdziałanie w ochranianiu, opisywaniu, katalogowaniu i udostępnianiu w ten sposób miłośnikom książki i nauce księgozbiorów prywatnych i publicznych"³³.

Dzięki dr. Przeclawowi Smolikowi Łódź wzbogaciła się o piękną kolekcję Juliana i Kazimierza Bartoszewiczów. Doktor, zajmujący od 1928 r. stanowisko przewodniczącego Wydziału Oświaty i Kultury Magistratu m. Łodzi, sprowadził te zbiory z Krakowa. Redaktor Kazimierz Władysław Bartoszewicz kolekcjonował głównie materiały dotyczące walki zbrojnej o niepodległość Polski. Osamotniony po śmierci żony i dzieci, w trosce o zbiory rodzinne gromadzone przez 4 pokolenia postanowił przekazać je Łodzi, ponieważ w Książnicy Jagiellońskiej spodziewał się rozbioru kolekcji i odrzucenia do magazynów druków zbędnych. Obawiał się też rozproszenia zbiorów, które przez ponad 100 lat funkcjonowały jako warsztat pracy badawczej. Po otrzymaniu propozycji w październiku 1928 r. Wydział Oświaty i Kultury Magistratu m. Łodzi już w listopadzie zgodził się na przyjęcie zbiorów. Warunkiem Kazimierza Bartoszewicza było przejęcie kolekcji w całości, nadanie jej nazwy "Zbiorów im. Juliana i Kazimierza Bartoszewiczów", uporządkowanie, zapewnienie odpowiadającego potrzebom lokalu i udostępnienie pracownikom nauki. Ustalono, że zbiory zostaną uporządkowane i zinventaryzowane w Krakowie. Zadanie to powierzono dr. Przeclawowi Smolikowi. Opłakany stan zbiorów opisał on w "Dzienniku Zarządu m. Łodzi" w 1930 r. Kolekcja z opóźnieniem, bo w 1931 r., znalazła się w Łodzi. Początkowo zbiory w całości umieszczono w magistracie. Wkrótce jednak nie dotrzymano umowy i dokonano podziału kolekcji. Rękopisy trafiły do Archiwum Miejskiego, obrazy

do Muzeum Sztuki, książki do Miejskiej Biblioteki Publicznej, gdzie znajdują się do dziś. Książek przekazano 2025 w 2175 woluminach³⁴.

W Księdze Pamiątkowej Miejskiej Biblioteki Publicznej znajduje się artykuł Przeośława Smolika "O starych księgach w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Łodzi". Opisał w nim ciekawsze starodruki pochodzące z XVI, XVII i XVIII wieku, choć na początku zastrzegł się, że: "Pisać w Łodzi i dla Łodzian o starych księgach wydać się może niejednemu z czytelników przedsięwzięciem zbyt śmiałym i ryzykownym"³⁵. Uważał, że w polu zainteresowań ogółu mieszkańców nie leży przeszłość, a wyłącznie dzień dzisiejszy. Lecz uległ pasji bibliofila i czyniąc zadość bibliotece oraz nielicznej grupie miłośników starych ksiąg opublikował ten artykuł.

W latach 1919-1923 oraz 1927-1928 przewodniczącym Wydziału Oświaty i Kultury Magistratu m. Łodzi był dr Stefan Kopciński. Od 1919 r. kierował Komisją Kulturalno-Oświatową tego Wydziału. Razem z Janem Augustyniakiem opracował projekt organizacji sieci łódzkich bibliotek. Projekt przewidywał, że centralnym ogniwem miała być Biblioteka Publiczna zaopatrzona w księgozbiór naukowy udostępniany prezencyjnie, natomiast wypożyczalnie Towarzystwa Krzewienia Oświaty i innych stowarzyszeń zajmą się wypożyczaniem literatury adresowanej do najszerszych kręgów społeczeństwa³⁶.

Uczestnicząc w zebraniach Komisji Bibliotecznej Wydziału Szkolnictwa, dr Stefan Kopciński doprowadził do powstania w 1919 roku Centralnej Biblioteki - Wypożyczalni dla szkół miejskich i dla nauczycieli. Na posiedzeniu Komisji Bibliotecznej w 1920 roku doktor z p. Majzłową zostali upoważnieni do przeglądania i opiniowania zakupów książek, które były nabywane do Centralnej Biblioteki³⁷.

Razem z dyrektorem Miejskiej Biblioteki Publicznej, Janem Augustyniakiem, doprowadził do powstania na terenie miasta kilku bibliotek i filii MBP. Na polecenie dr Stefana Kopcińskiego zakupy książek do I, II i III biblioteki - dla dzieci i młodzieży - mogły być dokonane po uprzednim porozumieniu się osób prowadzących wypożyczalnie z kierownictwem Oddziału Kultury i oświaty Pozaszkolnej lub Komisji Bibliotecznej³⁸.

Dr Stefan Kopciński wiele pracował społecznie. Był sekretarzem generalnym powstałego w 1923 r. Towarzystwa Uniwersytetu

Robotniczego. TUR przejęło wszystkie dotychczas działające placówki i agendy kulturalno-oświatowe PPS. W ramach oddziału TUR została utworzona Sekcja Bibliotek i Czytelni. Organizowano między innymi biblioteki wędrownie³⁹.

Członkiem łódzkiej organizacji PPS był dr Jan Klemens Lipiński⁴⁰. Z jego inicjatywy i na wniosek PPS-owskiego Robotniczego Towarzystwa Oświatowego "Naprzód", w 1915 r. została utworzona biblioteka przeznaczona dla ludności Widzewa, odległej od centrum dzielnicy miasta. Podstawę biblioteki stanowił ofiarowany przez doktora jego prywatny księgozbiór, w skład którego wchodziły wydawnictwa z różnych dziedzin wiedzy: nauk społecznych, historii i literatury, medycyny. Po śmierci dr Jana Lipińskiego w 1916 r. biblioteka otrzymała jego imię. Istniała do 1939 r.⁴¹

W tworzeniu bibliotek na terenie miasta lekarze brali czynny udział. Organizowali biblioteki szpitalne dla lekarzy i dla chorych. Będąc członkami stowarzyszeń oświatowych, często inicjowali powstanie nowych placówek. Powstanie Miejskiej Biblioteki Publicznej - to też poważna zasługa lekarzy łódzkich. Starali się, w miarę swych możliwości, walczyć o podniesienie poziomu oświatowego i kulturalnego mieszkańców Łodzi, miasta pozbawionego zaplecza naukowego, gdzie brakowało szkół, wyższej uczelni i bibliotek.

Summary

On the turn of the 19th and 20th centuries in Łódź the interest in the book significantly increased. Printing houses and bookshops were established. However, there were not enough libraries which would satisfy the need of belles lettres, popular and scientific book. Thus the Łódź intelligentsia and among them a group of physicians engaged in civic work, started to collect books and journals, at first in hospitals. There were hospital libraries, consisting not only books on medicine but also books intended for the ill, in the hospital for nervously and mentally ill "Kochanówka" /1902/, the Anna Maria's Hospital for Children /1905/, the Ignacy Mościcki's Hospital for Social Medical Care /1930/. A rich medical library belonged to Łódź Medical Society

established in 1885. The physicians worked in societies for education and culture established after 1885 and comprising library sections, such as the society for Dissemination of Education /1905/, The Society of Polish Culture /1909/. The first one initiated the establishment of the Society for Public Libraries /1916/ which succeeded in establishing the city's Public Library. The physicians-socialists working in the Department of Education and Culture in the City Council added to the development of the network of public libraries for children and adults. The physicians who were of merit for the development of Łódź librarianship are: Antoni Tomaszewski, Józef Brudziński, Mieczysław Kaufman, Jan Mazurkiewicz, Przemysław Smolik and Seweryn Sterling.

Przypisy

- 1 A.Rynkowska, Ulica Piotrkowska, Łódź 1970, s.129.
- 2 J.Lech, Księgarze i księgarnie w Królestwie Polskim 1869-1905. Materiały ze źródeł archiwalnych, Warszawa 1980, s.105.; W.Pawlak, W cieniu ratuszowej wieży, Łódź 1973, s.94.
- 3 Dr Antoni Mikulski /1872-1925/ studiował medycynę ze szczególnym uwzględnieniem psychiatrii. W 1914 r. z Kulparkowa w Galicji przyjechał do Łodzi. Rozpoczął pracę w szpitalu dla umysłowo i nerwowo chorych "Kochanówka" pod Łodzią. Został dyrektorem szpitala. Stanowisko to piastował do 1923 r. W tymże roku został profesorem zwyczajnym psychiatrii, a od 28 września powołany na katedrę psychiatrii Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Ogłosił wiele cennych prac z zakresu psychiatrii i psychologii eksperymentalnej drukowanych w czasopiśmie lekarskich: "Gazecie Lekarskiej", "Tygodniku Lekarskim", "Zdrowiu". Jest autorem wydanego w 1925 r. podręcznika psychologii.
- 4 A.Mikulski, Powstanie, rozwój i stan obecny, w: Księga zbiorowa szpitala dla umysłowo i nerwowo chorych "Kochanówka" pod Łodzią, Łódź 1918, s.6.
- 5 Imię właściciela miejscowości letniskowej pod Łodzią Kochańskiego nie jest znane. W literaturze na temat historii szpitala nie jest wymienione.
- 6 Dr Jan Mazurkiewicz /1871-1947/ - wybitny psychiatra, twórca oryginalnej polskiej szkoły psychiatrycznej. Dyplom lekarski uzyskał na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1896 r., habilitację w 1909 r. na Uniwersytecie Lwowskim im. Jana Kazimierza. Był lekarzem kliniki neuropsychiatrycznej w Grazu. W latach 1900-

-1902 - asystentem Szpitala Jana Bożego w Warszawie. W 1902 r. przybył do Łodzi. Objął stanowisko dyrektora szpitala dla umysłowo i nerwowo chorych "Kochanówka", które sprawował do 1907 r. Po opuszczeniu Łodzi, w 1909 r. pracował we Lwowie. W 1919 r. został powołany na organizującą się katedrę psychiatrii Uniwersytetu Warszawskiego. W czasie okupacji wykładał psychiatrię na tajnych kompletach, a po Powstaniu Warszawskim - na takichże kompletach w Częstochowie. Po wojnie w 1945 r. zorganizował klinikę psychiatrii w Warszawie, z siedzibą w Tworkach. Od 1920 r. był wiceprezesem, a od 1923 - prezesem Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. Napisał wiele prac z dziedziny psychiatrii. Najważniejszym dziełem jest dwutomowa edycja Wstęp do psychofizjologii normalnej, wydana w 1950 r. i 1958 r.

⁷ Dr Karol Jonscher /Jonszer/ /1859-1907/ - lekarz - praktyk, lekarz - społecznik. Studiował na Wydziale Medycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Dyplom lekarza uzyskał w 1871 r. Dwuletni staż odbywał w klinikach uniwersyteckich w Paryżu, Berlinie i w Wiedniu. Do Łodzi przybył w 1873 r. Był inicjatorem budowy, a następnie kuratorem powołanego do życia w 1902 r. zakładu dla umysłowo chorych "Kochanówka". Przewodził również do powstania w 1905 r. szpitala im. Anny Marii dla dzieci. Był jednym z założycieli Łódzkiego Towarzystwa Lekarskiego. Przez 11 lat pełnił obowiązki wiceprezesa, a od 1897 r. prezesa. Był również jednym z założycieli "Czasopisma Lekarskiego", ukazującego się w Łodzi w latach 1899-1908. Był współorganizatorem Obywatelskiego Komitetu Pomocy Biednym /1877 r./, przekształconego w 1888 r. w Chrześcijańskie Towarzystwo Dobroczynności.

⁸ A. Mikulski, Powstanie, rozwój i stan obecny..., s.31.

⁹ Pamiętnik szpitala dla psychicznie i nerwowo chorych "Kochanówka" /pod Łodzią/ ku uczczeniu sp. prof. dr med. Antoniego Mikulskiego. Kochanówka 1925, s.35-37.; T. Wierzbicki, Dzieje Państwowego Szpitala dla Nerwowo i Psychicznie Chorych im. dr med. Józefa Babińskiego w Łodzi /dawniej "Kochanówka"/. "Archiwum Historii Medycyny" 1962, t. XXV, z.1, s. 34, 46, 57, 64, 70.

¹⁰ Szpital istnieje do dziś, obecnie nosi imię Janusza Korczaka.

¹¹ Dr Józef Brudziński /1874-1917/: pediatra, bakteriolog. Od 1891 r. studiował medycynę, początkowo na Uniwersytecie Dorpackim, w 1894 r. przeniósł się na Uniwersytet Moskiewski. Dyplom lekarza uzyskał w 1897 r. Po studiach przybył do Warszawy. Krótko pracował w klinice dr Grostnera, po czym wyjechał do Krakowa do kliniki prof. Jakubowskiego. Dużo podróżował po krajach Europy Zachodniej, pogłębiając wiedzę z zakresu bakteriologii i pediatrii. W 1900 r. powrócił do kraju. W latach 1905-1910 zajmował stanowisko dyrektora szpitala im. Anny Marii dla dzieci w Łodzi. W tym czasie był członkiem, a potem sekretarzem Łódzkiego Towarzystwa Lekarskiego. W ramach ŻTL utworzył sekcję pediatryczną. Współredagował "Czasopismo Lekarskie". W 1908 r. doprowadził do założenia pierwszego w Polsce pisma "Przegląd Pediatryczny". Do Warszawy wyjechał w 1910 r. W latach 1915-1917 był rektorem Uniwersytetu Warszawskiego. Jest autorem kilkudziesięciu artykułów z zakresu pediatrii, pedagogiki i dziedzin pokrewnych, drukowanych w czasopiśmie polskich i zagranicznych.

12 Dr Tadeusz Michał Mogliński /1879- po 1939/ - pediatra. Już podczas studiów na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego pracował w pracowni bakteriologicznej dr Stanisława Serkowskiego. Dyplom lekarza otrzymał w 1904 r. W tym samym roku został pierwszym lekarzem towarzystwa filantropijnego "Kropla Mleka" w Łodzi. W latach 1905-1906 pracował w szpitalu im. Anny Marii dla dzieci. Na dalsze studia wyjechał do Wrocławia, potem do Paryża. W 1923 r. uzyskał doktorat medycyny na Uniwersytecie Warszawskim. Został lekarzem naczelnym szpitala im. Anny Marii w Łodzi. Już od 1918 r. pełnił liczne obowiązki społeczne. Był skarbnikiem Łódzkiego Towarzystwa Lekarskiego, przewodniczącym Towarzystwa Pediatrycznego w Łodzi /1922-1938/, członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Szpitalnictwa /1934/. Opublikował około 50 prac w języku polskim, francuskim i serbskim, dotyczących zagadnień szpitalnictwa pediatrycznego oraz chorób zakaźnych u dzieci. Współredagował czasopisma "Pediatria Polska" i "Polska Gazeta Lekarska".

13 T. Magliński, Dwudziestopięciolecie Szpitala Anny Marii w Łodzi. 1905-1930, Łódź 1930, s. 3, 21, 32, 51-52.

14 Obecnie szpital nosi imię Norberta Barlickiego.

15 Dr Wicenty Tomaszewicz /1876-1965/ - chirurg. W latach 1894-1899 studiował medycynę na Uniwersytecie Moskiewskim. Po 23 latach pracy w szpitalach środkowej Rosji, w 1922 r. przyjechał do Polski. Podjął pracę w Grudziądzu. Od 1925 r. zamieszkał w Łodzi. Tutaj organizował leczenie społeczne "Kasy Chorych". Od 1935 r. razem z grupą lekarzy rozpoczął starania o założenie wyższej uczelni lekarskiej w Łodzi. W 1938 r. powstało stowarzyszenie Organizacja Wyższej Uczelni w Łodzi. W bogatym dorobku naukowym dr Wicentego Tomaszewicza znajdują się prace związane przede wszystkim z chirurgią. W 1954 r. został powołany na stanowisko profesora chirurgii Akademii Medycznej w Łodzi.

16 W. Tomaszewicz, Ze wspomnień lekarza, Warszawa 1965, s. 450, 453, 459; Szpital Kliniczny nr 1 im. Norberta Barlickiego Akademii Medycznej w Łodzi. "Annales Academiae Medicae Lodzensis" 1980, t. XXI, supl. 20, s. 36, 137.

17 Ustawa Lekarzy m. Łodzi Guberni Piotrkowskiej, Łódź 1886.

18 M. Szajna, Księgozbiór Łódzkiego Towarzystwa Lekarskiego z lat 1896-1939, w: Z badań nad polskimi księgozbiórami historycznymi. Badania źródłowe, Warszawa 1985, s. 153-157.

19 Dr Mieczysław Kaufman /1864-1916/ - ginekolog. Studia medyczne ukończył w 1891 r. w Dorpacie. Po odbyciu praktyki w klinikach ginekologicznych w Dreźnie i w Wiedniu, w 1892 r. osiadł na stałe w Łodzi. Początkowo pracował w szpitalu fabrycznym Poznańskich, potem we własnej lecznicy. Doktorował się w 1901 r. Jako prezes Towarzystwa Krzewienia Oświaty zabiegał o utworzenie na terenie miasta biblioteki publicznej. Kierował też Sekcją Uniwersytecką TKO. Dzięki jego staraniom, w 1912 r. Łódź otrzymała ważną placówkę - Muzeum Nauki i Sztuki. Ogłosił 22 prace z zakresu ginekologii, etyki lekarskiej, biologii i pedagogiki.

20 Sprawozdania Towarzystwa Krzewienia Oświaty, Sekoja Wypożyczalni Książek 1906/7, 1908, 1909, 1910, 1911, 1915. Członkiem Sekoju był dr Henryk Trenkner, pediatra, pracujący w szpitalu im. Anny Marii dla dzieci w Łodzi; Polski Słownik Biograficzny, t.XXI/1, z.52, Wrocław 1966, s.230-231; A.Rynkowska, Ulica Piotrkowska..., s.170.

21 Dr Seweryn Sterling /1864-1932/ - wybitny lekarz, działacz społeczny i oświatowy. Medycynę studiował na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1883-1889. Wykształcenie uzupełnił początkowo w klinikach na terenie kraju, potem za granicą w Wiedniu, Monachium i Jenie. Do Łodzi przybył w 1894 r. Rozpoczął pracę jako lekarz fabryczny Towarzystwa Akcyjnego "Rosenblatt" i firmy "Jowociński", a w 1898 r. objął kierownictwo szpitala im. Poznańskich. Położył duże zasługi w walce z gruźlicą. Był współtwórcą i kierownikiem Ligi Przeciwgruźliczej. W czasie wojny 1914-1918 z braku pomocy materialnej liga przestała istnieć. W 1918 r. powołał przy pomocy Magistratu m. Łodzi Sekoję do Walki z Gruźlicą. Opublikował 65 prac naukowych ściśle lekarskich, 62 - z dziedziny medycyny społecznej, higieny, historii i krytyki lekarskiej. Był współredaktorem "Czasopisma Lekarskiego".

22 M.Czechowski, Z historii bibliotek i czytelnictwa w Łodzi do 1939 r., Warszawa 1981. Nadb. z "Rocznika Biblioteki Narodowej" t.XVI, s.120, 124, 123.

23 Dr Stanisław Skalski /1870-1937/ - lekarz-higienista, społecznik. Medycynę studiował początkowo w Warszawie, potem w Kijowie. Po otrzymaniu dyplomu pracował w Piotrkowie, a potem w Tuszyńce Koło Łodzi. Zajmował się zagadnieniami zdrowia publicznego. Swą działalność w Łodzi rozpoczął od 1905 r. Zajął się organizacją służby zdrowia w mieście. Był członkiem wielu organizacji społecznych i oświatowych m.in. Towarzystwa Krzewienia Oświaty, Polskiej Macierzy Szkolnej, współzałożycielem polskiego gimnazjum w Łodzi "Uczelnia". Pisał na temat epidemii ospy, alkoholizmu, statystyki społecznej i demografii.

24 Sprawozdanie Towarzystwa Krzewienia Oświaty w Łodzi, 1915.

25 Dr Antoni Tomaszewski, pediatra, pracował w szpitalu im. Anny Marii dla dzieci w Łodzi. Był autorem artykułów drukowanych w "Przeglądzie Pediatrycznym" i "Przeglądzie Chirurgicznym".

26 W sprawozdaniach TKO z lat 1906/7 do 1916 r. nie ma konkretnych wiadomości o tym, kiedy Biblioteka Publiczna w Warszawie przekazała ten dar.

27 M.Czechowski, Z historii bibliotek i czytelnictwa w Łodzi do 1939 r., s.125-127; Księga Pamiątkowa Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łodzi 1917-1927, Łódź 1928, s.8-9, 12-13, 7.

28 Dr Stefan Kopeński /1878-1934/ - lekarz psychiatra, pedagog. Po ukończeniu gimnazjum w Kielcach wstąpił na Wydział Medyczny Uniwersytetu Warszawskiego. Studia ukończył w 1903 r. W latach 1907-1911 pracował na stanowisku ordynatora szpitala dla nerwowo i psychicznie chorych "Kochanówka", a od 1912 - w Tworckach pod Warszawą. Interesował się psychopatologią i psychologią

wychowania. W czasie pierwszej wojny powołany został w randze kapitana-lekarza do armii carskiej i przeniesiony do Penzy. Do kraju powrócił w 1918 r. i po krótkim pobycie w Warszawie osiedlił się w Łodzi. Został członkiem PPS. Podczas swej pracy w Łodzi pełnił wiele funkcji: był naczelnym higienistą szkół powszechnych, członkiem Zarządu Miasta Łodzi /powierzono mu Wydział Szkolnictwa/, przez 3 kadencje, aż do śmierci, piastował mandat Senatora Rzeczypospolitej Polskiej. Był współtwórcą Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, a w latach 1923-1933 - jego sekretarzem generalnym. Nawał pracy organizacyjnej nie paraliżował jego działalności naukowej. Kierował pracownią psychologizną. Prowadził wykłady na Wolnej Wszechnicy Polskiej. Swoje prace drukował na łamach czasopism lekarskich i oświatowych. Redagował dodatek "Robotnika", pisma wydawanego przez PPS.

29 Archiwum Miasta Łodzi /AME/. Wydział Oświaty i Kultury. Miejska Biblioteka Publiczna nr 1, 5, 19; Dziesięć lat Oświatowej i kulturalnej działalności Samorządu m.Łodzi, Oprac. Przemysław Smolik, Łódź 1929, s.52-57; Księga Pamiątkowa MBP, 1917-1927, s.27.

30 W.Pawlak, W rytmie fabrycznych syren. Łódź między wojnami, Łódź 1984, s.219.

31 T.Telma, 50 lat Miejskiej Biblioteki Publicznej im. L.Waryńskiego w Łodzi. "Rocznik Łódzki" 1969. t.XIII /XVI/, s.236.

32 Przemysław Smolik /1877-1947/ - lekarz, literat, pedagog, bibliofil /pseud. lit. Czesław Wrocki/. Medycynę studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim, specjalizował się w psychiatrii. W 1904 r. po uzyskaniu dyplomu, rozpoczął pracę lekarza psychiatry. W czasie wojny 1914-1918 r. dostał się do niewoli rosyjskiej. Do kraju, do Krakowa wrócił dopiero w 1920 r. i objął posadę nauczyciela polonisty. Swoje zainteresowania skierował w kierunku książki i grafiki książkowej. Razem z Kazimierzem Plekarskim i Stanisławem Witkiewiczem zorganizował w 1922 r. Towarzystwo Miłośników Książki w Krakowie. Do Łodzi przeniósł się w 1926 r. i podjął pracę jako polonista w Miejskim Gimnazjum Społecznym. Od 1928 r. był ławnikiem PPS-owskiego Zarządu Miejskiego i przewodniczącym Wydziału Oświaty i Kultury Magistratu m.Łodzi. Po rozwiązaniu Zarządu Miejskiego, w 1935 r., przeniósł się do Warszawy. Po drugiej wojnie powrócił do Łodzi, wznowiając działalność społeczną. Ogłosił wiele prac i artykułów na temat historii, zdobnictwa, oprawy oraz innych zagadnień związanych z dziejami książki i księgozbiorów.

33 J.Dunin, W.Wieczorek, Towarzystwo Bibliofilów w Łodzi. 1927-1939, Prace Polonistyczne 1962, t.18, s.241-263.

34 A.Rosenberg, Zbiory rękopiśmiennicze Miejskiego Muzeum Historii i Sztuki im. J. i K.Bartoszewiczów w Łodzi, b.r., s.3; Z dziejów Łódzkich księgozbiorów, Księgozbiór Bartoszewiczów, Łódź 1982, s.14.

35 Księga Pamiątkowa MBP 1917-1927, s.68.

36 M.Czechowski, Z historii bibliotek i czytelnictwa w Łodzi do 1939 r....., s.130.

37 AMŁ. Wydział Oświaty i Kultury. Komisja Biblioteczna. 1919-1920, nr 8, 10, 18.

38 AMŁ. Wydział Oświaty i Kultury. Miejska Biblioteka Publiczna, nr 294, 296.

39 L.Mroccka, Łódzka Organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1918-1926, Łódź 1971, s.164; Dwaj lekarze, dwaj społecznicy, Warszawa 1948, s.36.

40 Jan Klemens Lipiński /1883-1916/ - lekarz. Studia medyczne ukończył w 1912 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim. W tym samym roku osiedlił się w Łodzi. Z ramienia PPS, której był działaczem już od 1906 r. został wybrany w 1914 r. do miejscowego Komitetu Narodowego. Od 1916 r., jako prezes Koła Patriotów w Łodzi, organizował pomoc dla legionistów i ich rodzin. Zmarł, niosąc pomoc chorym podczas epidemii tyfusu plamistego w Łodzi.

41 Słownik pracowników książki polskiej, Warszawa 1972, s.519. M.Czechowski, Z historii bibliotek i czytelnictwa w Łodzi do 1939 r., s.124-125.